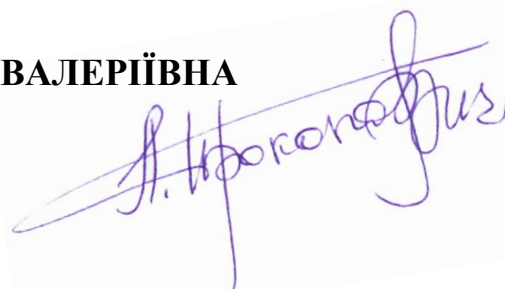

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

ПРОКОПОВИЧ ЛАДА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 14:[304+308]:316

**СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ТЕАТРАЛЬНОСТІ
СОЦІОКОМУНІКАТИВНИХ ПРОЯВІВ КУЛЬТУРИ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
кваліфікаційної роботи на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Одеса – 2020

Кваліфікаційною роботою є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор філософських наук, професор
Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна,
Міжнародний гуманітарний університет,
професор кафедри мистецтвознавства та
загальногуманітарних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Бліхар В'ячеслав Степанович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
завідувач кафедри філософії та політології;

доктор філософських наук, доцент
Іванова Наталія Володимирівна,
Луцький педагогічний коледж,
декан факультету дошкільної освіти
та музичного мистецтва;

доктор філософських наук, професор,
Плавич Володимир Петрович,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечнікова,
завідувач кафедри загальноправових
дисциплін та міжнародного права.

Захист відбудеться «02» жовтня 2020 р. о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.02 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 64.

З кваліфікаційною роботою можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано 31 серпня 2020 року

Автореферат розміщено на сайті <http://www.pdpu.edu.ua>.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Балашенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що попре всі ті трансформації (соціальні, культурні, політичні, інституціональні, ціннісні тощо), які наразі переживають суспільства (і українське, і світове), незмінним залишається прагнення людей до театралізації багатьох видів своєї діяльності. Це дає підстави розглядати театральність буття як соціокультурну константу, яка є іманентно притаманною людству. А той факт, що вона найбільш виразно проявляється в кризові періоди розвитку суспільства, пояснює необхідність її дослідження в сучасних контекстах, з новими науковими підходами та філософськими концепціями.

Провідною ідеєю в цьому осмисленні є усвідомлення того, що театральність виникає лише в умовах комунікації між «актором» і «публікою». Тобто наявність комунікації тут розуміється як одна із визначальних ознак театральності. Бо самі лише ігрове начало, перформативність, ритуальність, артистизм не утворюють театру. Оскільки першоелементом виникнення драми та театру, як видів мистецтва, став діалог, то й театральність буття неможливо розглядати без цієї складової.

Розуміння соціокомунікативних проявів культури як актуалізації культурних феноменів (процесів, практик, продуктів) через соціальну комунікацію дозволяє осмислити поєднання двох рушійних сил культури – комунікації та театральності буття – в онтологічному і гносеологічному аспектах.

Особливо актуальним цей напрям досліджень є для сучасних українських реалій, адже в останні роки українське суспільство зазнає трансформацій, як ніяке інше в світі, зберігаючи, тим не менш, прагнення до театралізації різних форм соціального життя та соціокультурних комунікацій.

Зважаючи на те, що сучасне суспільство існує в умовах розвитку інформаційно-цифрових технологій, нових форм і засобів комунікації, саме цей аспект набуває актуальності у «театрі» буття і потребує осмислення. У контексті соціально-філософського напряму дослідження сформована **наукова проблема**, а саме: осмислення театральності комунікацій в системі «людина – суспільство – культура».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано в рамках планової наукової теми кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» – «Інновації у сучасному соціально-філософському пізнанні» (державна реєстрація № 011U010462).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 5 від 28 грудня 2017 р.).

Мета дослідження – концептуалізація театральності соціокомунікативних проявів культури в соціально-філософському

осмисленні людини та суспільства, сутності й форм існування соціальної реальності.

Вказана мета передбачає необхідність розв'язання таких дослідницьких завдань:

- здійснити теоретико-методологічну концептуалізацію театральності соціокомунікативних проявів культури як форми і сутності буття людини та суспільства;

- прослідкувати генезис театру і театралізації життя як соціокультурної практики;

- дослідити підходи і концепти в осмисленні театального в соціальній реальності;

- виявити онтологічно-гносеологічний ресурс концепції театральності соціокомунікативних проявів культури (та метафори «ляльковий театр буття» як її складової), який формується завдяки її метафоричності;

- встановити зв'язок між театралізацією життя і міфом через виявлення функцій архаїчного та соціального міфів в осмисленні соціальної реальності;

- виявити й осмислити соціально-філософські засади театралізації політичної сфери, а також розкрити функції Трикстера і Блазня у політичному «театрі»;

- дослідити театральність комунікацій в окремих соціокультурних практиках, зокрема, в практиці іміджмейкінгу, у виставково-ярмарковій діяльності, при створенні інтерактивних арт-об'єктів, при показах мод, у спорті, в музейній справі, а також в навчальних, соціально-виховних та психотерапевтичних практиках;

- обґрунтувати погляд на деякі культурні тексти як на форму соціальної комунікації, художньо-творчої дискусії, як засоби перемішування дійсної реальності із віртуальною, а також як комунікативні моделі/сценарії з онтологічно-аксіологічним підґрунтям;

- встановити особливості впливу театральності соціокомунікативних проявів культури на розвиток сучасного українського суспільства.

Об'єкт дослідження – театральність соціокомунікативних проявів культури.

Предмет дослідження – соціально-філософські засади театральності соціокомунікативних проявів культури.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Багатоплановість та різноаспектність означеної проблематики спонукає до залучення у дисертаційному дослідженні широкого спектру наукових методів та підходів. Серед основних методів:

- методи аналізу та синтезу використовувалися впродовж усього дослідження для вивчення театального у соціальній реальності, особливостей його формування та актуалізації в соціокомунікативних проявах культури, виявлення його впливу на соціальні процеси і відносини у сучасному суспільстві;

– метод структурно-функціонального аналізу дозволив виокремити в соціальних і культурних процесах та явищах окремі прояви комунікативності з театральними рисами;

– індуктивний метод дозволив від фіксації різних емпіричних даних (окремих випадків прояву театральності в соціальних комунікаціях) перейти до їх узагальнення в рамках концепції театральності соціокомунікативних проявів культури;

– дедуктивний метод допоміг перевірити достовірність індуктивних узагальнень через визначення наслідків, частина яких була перевірена дослідно-практичним шляхом (в результаті польових випробувань авторських образів/іміджів у «театрі» повсякдення, застосуванні методів навчання з елементами театральності-рольової гри, встановленні інтерактивного арт-об'єкту в міському середовищі тощо);

– феноменологічний метод сприяв розгляду театралізації соціокомунікативних проявів культури як результату пізнавальної діяльності людини (при формуванні певного світосприйняття, світогляду), її творчої активності (у різних культурних практиках та соціальних відносинах);

– діалектичний метод дозволив не лише виявити протиріччя в соціокомунікативних проявах культури з елементами театральності, а й довести, що саме ці протиріччя є внутрішніми рушійними силами розвитку буття, культури, коли суспільство та будь-які його частини представляють собою суперечливу єдність, а розв'язання цих протиріч є основою розвитку суспільства;

– метод наукової абстракції дозволив до соціально-філософського осмислення театральності соціокомунікативних проявів культури залучати (та розробляти) моделі і концепти метафоричного характеру.

Додатково були використані такі філософські та загальнонаукові принципи пізнання:

– принцип детермінізму, що розкриває зв'язки між явищами та процесами в сучасному суспільстві;

– принцип єдності у таких його проявах: взаємозв'язок ідеальних та реальних проявів соціокультурного життя; взаємозв'язок суб'єктивних, об'єктивних та інтерсуб'єктивних сторін соціального життя; взаємозв'язок «природних» і «штучних» елементів соціального життя; взаємозв'язок особистісних, культурних та організаційних компонентів соціального життя; взаємозв'язок повсякденних дій та соціально значущих подій; взаємозв'язок функціональних та динамічних процесів соціального і культурного розвитку; композиція (декомпозиція) та конфігурація «системних» і «життєвих» структур, явищ і середовищ на основі загально прийнятих правил, норм і цінностей;

– принцип репрезентації, залучення якого обумовлене самим об'єктом дослідження, бо саме через театралізацію буття актуалізуються опосередковані уявлення у свідомості людей образів матеріальних та/або ідеальних об'єктів, їх властивостей, відношень та процесів.

Складність та багатоаспектність об'єкту дослідження вимагає залучення системоутворюючого, міждисциплінарного, гносеологічно гнучкого методологічного апарату. Такий апарат у гуманітарній сфері формується в рамках комплексного соціокультурного аналізу, який поєднує два основних дослідницьких підходи: соціальний та культурний. При цьому соціальна складова спрямовується на дослідження соціальних якостей людини як особистості та інституціональних форм, представлених в нормативно опосередкованих і статусно обумовлених рольових відносин, а культурна компонента орієнтується на вивчення природного та культурного середовища існування людини, а також тих життєвих форм, що обумовлені оточуючим середовищем і виражені в культурі як в універсальному та специфічному способі існування і розвитку соціуму. Виділення соціальних особливостей театральності складається з інституціонального та позиційного методів, а дослідження культурних проявів театральності в суспільстві ґрунтується на методах, що сформувались у культурній антропології, яка розглядає життєві форми як поєднання в людині біологічного та соціального.

Отже, комплексний соціокультурний аналіз як метод міждисциплінарного вивчення складних соціокультурних процесів у житті суспільства надав можливість системно дослідити не тільки соціально-філософські засади театральності соціокомунікативних проявів культури, а й особливості театральності комунікацій в соціокультурних практиках сучасного суспільства та вплив театральності соціокультурних комунікацій на сучасне українське суспільства, його соціокультурне буття.

При розгляданні життєвих форм як цілісних культурних утворень в якості їх типових проявів виділяються такі одиниці: артефакти (матеріальні прояви життєвих форм, їх ресурси); організаційні типові дії (певні технології та моделі поведінки); символічні аспекти (загальні ідеї та культурні смисли). В залежності від того, яка з цих одиниць була об'єктом досліджень, соціокультурний аналіз обумовив використання:

- системного методу для дослідження об'єкту як цілісної множини елементів у сукупності відношень та зв'язків між ними і є доцільним при вивченні суспільства як складної системи;

- семіотичного підходу для розгляду театральності як однієї із форм передачі інформації в соціальних комунікаціях, розуміння властивості знаків та знакових систем в цих процесах;

- міфопоетичного підходу для виявлення міфологічного, символічного та архетипного підґрунтя театралізації деяких культурних практик та соціальних процесів;

- синергетичного підходу для формування погляду на суспільство як на складну дисипативну систему, процеси в якій мають ознаки самоорганізації, нелінійності.

Теоретико-методологічним підґрунтям даного дослідження є ідеї та концепції, викладені в роботах українських та зарубіжних дослідників. Так, зважаючи на різноаспектність прояву театрального в соціумі та культурі,

корисними для дослідження виявилися праці таких дослідників, як М. Бахтін, А. Баканурський, І. Берлянд, Й. Гейзінга, О. Лосєв (історико-філософський аспект таких явищ, як гра, ритуал, артистизм); І. Гофман, М. Євреїнов, Е. Кассіер, Н. Корабльова, Ж. Ліповецький, Ю. Лотман, Р. Тазетдинова, Г. Чміль (соціальний аспект театральності як елемента соціокультурного простору і особливої форми соціальних відносин і комунікації) та багато інших.

Також, цінними для дисертаційного дослідження є праці, в яких були сформульовані деякі базові засади соціокультурного у бутті (А. Ахієзер, Є. Борінштейн, Дж. Верч, В. Ларцев, Т. Парсонс, П. Сорокін) при формуванні методологічного апарату соціокультурного аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше у сучасний український соціально-філософський дискурс вводиться концепція театральності соціокомунікативних проявів культури як дослідницька стратегія та підхід до осмислення сутності й форм існування соціальної реальності.

Вперше:

– запропоновано спосіб філософського осмислення соціальних та культурних явищ, процесів і відносин через поєднання понять театральності буття та соціокомунікативних проявів культури;

– дано визначення понять театральності буття (артистично-ігрова компонента освоєння (осмислення, інтерпретування, перетворення) соціокультурної реальності в бутті людини та суспільства) та соціокомунікативних проявів культури (актуалізація культурних феноменів (процесів, практик, продуктів) через соціальну комунікацію);

– з'ясовано, що однією з причин прагнення людей до театралізації життя є намагання впоратись із соціокультурним, соціопсихологічним дискомфортом та екзистенційними страхами в умовах соціального хаосу;

– здійснено імплементацію аналізу міфопоетики текстів із літературознавства у соціальну філософію, де в якості текстів розглядаються будь-які соціокультурні явища, процеси та форми відносин;

– розглянуто метафоричну сутність буття сучасної людини за допомогою концепту «ляльковий театр буття», яка полягає у формуванні й осмисленні нової природно-штучної реальності, де людина співіснує із людиноподібними роботами.

Уточнено:

– поняття театралізації життя як соціокультурної практики привнесення елементів театру (гри, артистизму, режисерування, драматургії, сценографії) в соціальні комунікації задля вирішення різноманітних життєвих завдань (повсякденно-побутових, професійно-ділових, соціально-політичних, навчальних, виховних тощо);

– уявлення про театральність життя як одну із форм прогресу людства із первісного міфу (через визнання діалогу драматичним першоелементом):

від міфологічної свідомості – до філософського методу пізнання; від містерій міфологічного змісту – до мистецтва драми і театру;

– розуміння сутності співіснування хаосу і порядку в соціальних системах як дисипативних, в яких періодично відбувається не зміна хаосу на порядок (і навпаки), а зміна співвідношення хаосу до порядку, що дозволяє говорити про динаміку соціальних процесів не як динаміку фазових змін, а як динаміку постійних міжфазових коливань, які завжди сприяють стану нестабільності у суспільствах;

– функції образів Трикстера і Блазня у політичному «театрі», які полягають у порушенні соціальних норм і культурних стереотипів у періоди трансформаційних процесів у суспільстві;

– соціально-маркерні функції практики створення іміджів у «театрі» повсякдення, яку слід розглядати не лише, як спосіб впливу на оточення, а й як спосіб візуалізації ідентичності (культурної, національної, гендерної тощо);

– транстекстуальну функцію літературних пародій, яка полягає не лише у висміюванні чужих текстів, а й у формуванні художньої та соціальної комунікації.

Набули подальшого розвитку:

– теоретичне обґрунтування гносеологічно-онтологічної ефективності метафор в осмисленні сутності і форм існування соціальної реальності;

– інтерпретування театральності буття через концепт «маска» завдяки появі нових, віртуальних «масок» та засобів комунікації, що формують нові відносини (з елементами анонімності) в сучасному бутті людини і суспільства;

– концепт «ляльковий театр буття», який передбачає сприйняття ляльок у соціокультурній реальності в декількох аспектах: як предметів культури (артефактів), що створюють певну сценографію в «театрі» життя; як медіаторів у різних видах соціальної комунікації; як основу метафори, що порівнює людей із ляльками, актуалізуючи осмислення ролі й місця людини у суспільстві;

– уявлення про функції архаїчних та соціальних міфів в осмисленні соціальної реальності, згідно з якими їх запропоновано розглядати як елемент «драматургії» у «театрі» буття;

– рефлексія щодо достовірності наукового знання через проблематику наукових містифікацій в контексті театральності наукових та соціальних комунікацій;

– теорія І. Гофмана щодо «фреймів» у соціальному «театрі» із залученням народних прислів'їв з культури спілкування як перевірених часом «сценаріїв»/моделей соціальної поведінки.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів дослідження зумовлене тим, що в ньому вперше здійснено концептуалізацію театральності соціокомунікативних проявів культури в соціально-філософському осмисленні суспільства і людини, сутності й форм соціальної

реальності, що значно розширює можливості досліджень в рамках предмету соціальної філософії.

Основні положення, результати та висновки дисертації сприятимуть подальшій розробці актуальних проблем соціальної філософії в соціокультурному, соціально-політичному, аксіологічному аспектах. Можуть бути використані викладачами вишів при розробці навчально-методичного забезпечення навчальних курсів із соціальної філософії, соціальної комунікації, культурології тощо.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданні кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», а також під час виступів на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових та науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах. Серед них: Міжнародна наукова конференція «Митець і музей: шляхи взаємодії» (Одеса, 25–27 квітня 2013 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології» (Одеса, 11–13 вересня 2014 р.); IX, XI Міжнародна науково-практична конференція «Діалог культур як засіб пізнання світу, шлях до взаєморозуміння» (Харків, 2016, 2018 рр.); II Міжнародна науково-практична конференція «Особистість митця у культурі» (Херсон, 20–22 квітня 2016 р.); дев'ята Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2017 р.); III науково-практична конференція «Масова культура у сучасному художньо-комунікаційному просторі» (Херсон, 19–20 квітня 2017 р.); конференція «Від смішного до великого: феномен комічного в літературі та культурі» (Бердянськ, 28–29 вересня 2017 р.); десята Міжнародна конференція «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 17 листопада 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Дискурс в умовах мінливості соціокультурного простору» (Мелітополь, 20–21 квітня 2018 р.); одинадцята Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 17 травня 2018 р.); Міжнародна мультидисциплінарна конференція «Science and Technology of the Present Time: Priority Development of Ukraine and Poland (Republic of Poland, Wolomin, 19–20 October 2018); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні філософські, політологічні та культурологічні проблеми розвитку людини і суспільства у динамічному та глобалізованому світі» (Київ, 8–9 лютого 2019 р.); III Міжнародна наукова конференція студентів, молодих вчених та науковців «Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства» (Одеса, 24–25 травня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Суспільні науки: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі» (Одеса, 19–20 липня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання суспільних наук: соціологія, політологія, філософія, історія» (Київ, 11–12 жовтня 2019 р.).

Окремі матеріали дослідження впроваджено у навчальні курси «Культура ділового спілкування», «Практики культурних комунікацій», «Міфопоетика культурного артефакту», «Іміджологія», які викладаються в Одеському національному політехнічному університеті для студентів технічних і гуманітарних спеціальностей, а також використовуються у роботі постійно діючого науково-дослідницького студентського гуртка «Міфопоетика культурних артефактів» (Довідка про впровадження № 63/05-06 від 03.12.2019 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у 73 публікаціях, з яких 3 – монографії, 2 – навчальних посібника, 8 – статей у виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз, та у зарубіжних виданнях, 17 – статті у наукових фахових виданнях, зареєстрованих МОН України, 20 – праці, які засвідчують апробацію матеріалів кваліфікаційної роботи (20 – тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях), 23 – публікації, які додатково відображають результати кваліфікаційної роботи.

Структура та обсяг дисертації. Відповідно до мети і завдань, дисертація складається із вступу, шістьох розділів, кожен з яких поділений на підрозділи, з відповідними висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (620 позицій) та додатків. Основний обсяг роботи становить 360 сторінок (16,8 авт. аркушів).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність проблематики, що досліджується, її зв'язок з науково-дослідними програмами, планами, темами; визначаються мета, задачі, об'єкт і предмет, методологічний інструментарій дослідження; розкрито й деталізовано новизну і практичну значущість отриманих результатів, показано їхню апробацію; наведено структуру і обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні підвалини дослідження театральності соціокомунікативних проявів культури»** показано, що всебічні трансформації, які відбуваються в сучасній соціальній реальності, потребують і змін у підходах до її осмислення, нових наукових концепцій та парадигм. Водночас спостерігаються певні соціокультурні феномени, які проявляються в соціальній реальності протягом тисячоліть, зберігаючи основні свої ознаки та зміст. До таких соціокультурних «констант» можна віднести театральність буття. Постійність прояву театрального в житті людей дозволяє розглядати його не лише як об'єкт дослідження, а й як ключ до розуміння природи Людини, суспільства, соціальних відносин та культурних процесів.

Перший підрозділ **«Генезис театру та театралізації життя як соціокультурної практики»** присвячено вивченню появи театру як виду

мистецтва та театралізації життя як соціокультурної практики. Встановлено, що їх джерелом є давньогрецькі містерії, які присвячувалися богам землеробства та плодючості землі – Деметрі, Персефоні, Діонісу (Дж. Фрезер, О. Лосєв). Процесу трансформації містерій у театр сприяло розширення функцій діалогу, який можна вважати драматичним першоелементом цього явища. Оскільки діалог був ще і однією з форм філософських роздумів давньогрецьких мислителів (Сократ, Платон, Діоген), то слід визнати наявність цього драматичного першоелемента і в античній філософії. Саме в цих діалогах народилася перша філософська утопія про справедливе суспільство, яка згодом суттєво вплинула на розвиток утопічних ідей у філософії та літературі, які активно досліджуються в сучасній українській філософській думці (Т. Розова, М. Ожеван, В. Огорокова, Д. Панченко). Визнання діалогу драматичним першоелементом дозволяє припустити, що театральність стала однією з форм «виростання» людства з первісного міфу: від міфологічної свідомості – до філософського методу пізнання; від містерій міфологічного змісту – до мистецтва драми і театру.

Другий підрозділ *«Осмислення театральності буття в дискурсі онтологічного “повороту”»* присвячений аналізу сучасного гуманітарного дискурсу, який характеризується появою концепції-метафори онтологічного «повороту» (М. Гартман, М. Гайдеггер, В. Савчук) з безліччю його відгалужень – антропологічного (Ф. Дехер, Й. Хеннінгфельд, І.-Г. Фіхте, Л. Фейєрбах, К. Маркс, Ф. Ніцше, М. Шелер, А. Гелен, П. Альсберг, Х. Плеснер, М. Бубер), перформативного (Ю. Габермас, С. Мелроуз, Дж. Остін, К. Вульф, Дж. Батлер, Е. Доманська, О. Левченко, Р. Шехнер, А. Арто, Є. Гротовський), іконічного (Ж. Боріяр, Г. Чміль), медіального (Д. Танскотт, Є. Романенко, А. Соколов, А. Кравченко, М. Коваленко, Є. Тихомирова, П. Шаран, Я. Фруктова), просторового (П. Езер, А. Філіпов) та інших «поворотів». Встановлено, що майже всі онтологічні «повороти», які наразі оформилися в сучасній гуманітаристиці, так чи інакше пов'язані із театральністю буття, зокрема – театральністю соціокомунікативних проявів культури. Крім того показано, що хоча велика кількість «поворотів» викликає у деяких дослідників розгубленість і протест (І. Савельєва, Н. Терещенко), вона цілком відповідає прагненню сучасної науки до міждисциплінарності, трансдисциплінарності, конвергенції тощо. Велика кількість «поворотів» свідчить про нелінійність розвитку як культури і соціуму, так і соціально-філософської думки, яка прагне осмислювати світ, буття, соціальну реальність в їх багатомірності. Всі ці «повороти» змінили філософський дискурс завдяки тому, що по-новому розставили акценти в традиційній проблематиці, сприяли формуванню нових проблем, нової структури (більш розгалуженої) філософського знання.

Третій підрозділ *«Підходи та концепти в осмисленні театрального в соціальній реальності»* містить аналіз існуючих підходів та концептів в осмисленні «театру» буття. Їх велика кількість обумовлюється багатоаспектністю прояву театрального в соціумі та культурі. Найбільш

активно досліджуються такі аспекти: історико-філософський аспект гри, ритуалу артистизму (М. Бахтін, І. Берлянд, А. Баканурський, Й. Гейзінга, Г. Гессе, Ж. Дельоз, О. Лосев), погляд на перформативність, ритуальність як на складові театру і життя (А. Арто, Є. Гротовський, Р. Шехнер), структурно-семіотична аналітика театральності і театру як культурного тексту (Ж. Дерріда, У. Еко, Н. Хренов), соціальний аспект театральності як елемента соціокультурного простору і особливої форми соціальних відносин і комунікації (І. Гофман, Г. Дебор, М. Євреїнов, Е. Кассіер, Н. Корабльова, Ж. Ліповецький, Ю. Лотман, А. Олянич, Р. Тазетдинова, Г. Чміль), синергетичний (Ю. Сагіна) та інші. Серед концептів, через які осмислюється театральність буття, набули поширення концепти «маска» (Г. Гессе, У. Доллард, С. Корнєв, К. Левін, Т. Чеботнікова), «суспільство як спектакль» (І. Гофман, Г. Дебор, О. Бувалець). Аналіз цих підходів та концептів показав, що спроби пояснити природу театральності буття коливаються між двома протилежними мотиваціями: від бажання людини бути не тим, ким вона є насправді, до прагнення максимально повно знайти саме себе і продемонструвати результати цих пошуків світу. Деякі з цих підходів формують погляд на театралізацію життя не лише, як на культурну гру, а й як на особливу форму соціальних комунікацій. Констатація тих фактів, що прагнення людей до театралізації різних видів їх діяльності є незмінним і що соціальні комунікації часто набувають рис театральності, дає підстави: 1) уточнити поняття театралізації життя як соціокультурної практики привнесення елементів театру (гри, артистизму, режисерування, драматургії, сценографії) в соціальні комунікації задля вирішення різноманітних життєвих завдань (повсякденно побутових, професійно-ділових, соціально-політичних, навчальних, виховних тощо); 2) запропонувати в якості дослідницького підходу до осмислення сутності й форм існування соціальної реальності концепцію театральності соціокомунікативних проявів культури.

Четвертий підрозділ *«Концепція театральності соціокомунікативних проявів культури як стратегія філософського осмислення сутності й форм існування соціальної реальності»* націлений на обґрунтування соціально-філософських методологічних засад системного бачення театральності соціокомунікативних проявів культури. Ця концепція передбачає використання для осмислення соціальних явищ та процесів театральної термінології. Адже якщо під театралізацією розуміти перетворення чогось у театр, надання явищу, яке не має відношення до театру, театральних рис, то й описання цих явищ треба вести в театральних термінах. Найбільш широкого застосування цей прийом набув в дослідженнях І. Гофмана, що дозволило йому розробити «драматургічний» підхід у вивченні суспільства і ввести поняття «фреймів», як неконструйованих форм соціальної взаємодії. Але імплементація театральної термінології в сферу досліджень соціокомунікативних проявів культури не є самоціллю. Зовнішня «театралізація» термінологічного апарату обумовлює зміну способу

мислення, що дозволяє «переключитися» на іншу точку зору, на нову форму сприйняття і, відповідно, інтерпретації.

Задля системного розуміння існування соціальної реальності в різноманітних аспектах буття України були використані роботи сучасних українських вчених Є. Борінштейна, В. Бліхара, Е. Гансової, Н. Гедікової, А. Добролюбського, Ю. Добролюбської, О. Долженкова, І. Доннікової, Н. Іванової, О. Лисеєнко, О. Петінової, В. Плавича, В. Попкова, І. Скловського, О. Халапсіса, М. Цибри та інших.

Якщо життєві форми соціокультурного буття розглядати як цілісні культурні утворення, то в якості їх типових проявів можна виділити такі одиниці: артефакти (матеріальні прояви життєвих форм, їх ресурси); організаційні типові дії (певні технології та моделі поведінки); символічні аспекти (загальні ідеї і культурні смисли). В залежності від того, яка з цих одиниць стає об'єктом досліджень, до соціокультурного аналізу додаються такі методи та підходи, як системний, семіотичний, міфопоетичний, синергетичний.

У другому розділі **«Метафоричний характер концепції театральності соціокомунікативних проявів культури як складова її онтологічно-гносеологічної ефективності»** виявляється онтологічно-гносеологічний ресурс концепції театральності соціокомунікативних проявів культури, який формується завдяки її метафоричності.

Перший підрозділ *«Метафора як інструмент філософського осмислення сутності та форм існування соціальної реальності»* присвячено питанню про науково-теоретичний та методологічний статус метафори. Показано, що метафора, як базова модель гносеології розглядається в різних філософських теоріях та дослідницьких концепціях (Н. Арутюнова, А. Баранов, М. Блек, Н. Гудмен, М. Джонсон, Е. Кассіер, Т. Кун, Дж. Лакофф, Дж. Мілер, Н. Мішанкіна, Х. Ортега-і-Гассет, А. Річардс, П. Рікер, О. Степанова, В. Телія та інші). При цьому розуміється, що евристичність метафори обумовлюється тим, що вона є (в певному сенсі) гіпотезою про нові якості об'єкту. А гіпотеза завжди піддається перевірці і, якщо виникає потреба, трансформації. Звернення до метафори як до дослідницького інструменту обумовлюється метою її застосування. Метафори використовуються для філософського осмислення явищ та процесів (будь-яких), а не для їх наукового описання. Метафора допомагає задати певну точку зору на об'єкт дослідження, вказати напрямок або масштабність розмірковувань, сформулювати концепцію дослідження, але аж ніяк не надасть точного, об'єктивного уявлення про складні (часто надскладні) природні, соціальні, культурні, психічні та інші процеси.

Важливо, що метафора не лише створює іншу реальність для об'єкту, а й сприяє новому погляду на нього і, відповідно, новій його інтерпретації. Таким чином, задаючи нові точки зору на об'єкти досліджень – суспільство, соціальну реальність, – метафори надають додаткових можливостей для отримання нових знань про ці об'єкти (явища, процеси, відносини).

Другий підрозділ *«Функції архаїчного та соціального міфів у “театрі” буття»* розкриває світоглядне підґрунтя тих наукових концепцій-метафор, які пов’язані із міфологічними уявленнями про світ та місце людини в цьому світі. З’ясовано, що обидва види міфів – архаїчний та соціальний – є засобами інтерпретування реальності, що створює підґрунтя для певної «драматургії» у «театрі» буття. Проте саме інтерпретаційна сутність соціальної міфології ускладнює і розуміння поняття «міф», і дослідження соціальної динаміки. Подолати цю проблему пропонується шляхом комплексного застосування різних теорій міфу (І. Гердер, М. Еліаде, Ф. Крейцер, Л. Леві-Брюль, О. Лосев, Л. Морган, М. Мюллер, С. Радциг, Е. Тейлор, Дж. Фрезер, З. Фрейд, А. Шлегель, Ф. Шеллінг, К. Юнг та ін.) та методів, що ґрунтуються на їх аналізі, зокрема, аналіз міфопоетики культурних текстів/артефактів, до яких можна віднести і соціальні явища. Основними елементами міфопоетики культурних артефактів є міфема та міфологема (Ж. Дюран, К. Леві-Стросс,). Міфологема тут визначається як міфологічний сюжет, сцена або образ, які характеризуються глобальністю, універсальністю і мають широке розповсюдження в культурах народів світу. В контексті соціальної філософії, в осмисленні функцій соціального міфу, поняття «міфологема» може трактуватись значно ширше: як «інтерпретація соціальної реальності на основі стійких образних моделей» (С. Кордонський). Соціальні міфологеми відображають та закріплюють найбільш розповсюджені уявлення про соціальну реальність в її статичній та динамічній. Вони фіксують уявлення про спільку (народ, нація, Батьківщина, Україна тощо), основні ролі, які виконують люди задля підтримки соціального цілого (вождь, цар, герой, президент, громадянин, пересічна особа, вчитель, депутат тощо), моделі (доля, шлях тощо) та якості, які необхідні для їх виконання та втілення (патріотизм, покора, громадська активність тощо). Поєднання цих міфологем у відповідному сюжеті утворює соціальний міф, який стає основою для «драматургії» у соціальному «театрі».

Третій підрозділ *«Концепт “ляльковий театр буття” як метафора і як міфологема в осмисленні соціального життя людей»* покликаний показати, що якщо концепція театральності соціокомунікативних проявів культури має метафоричний характер, то такими ж мають бути й окремі її складові, зокрема – концепт «ляльковий театр буття». Цей концепт передбачає сприйняття ляльок у соціальному «театрі» в декількох аспектах: як предметів культури (артефактів), що створюють певну сценографію в «театрі» життя; як медіаторів у різних видах соціальної комунікації; як основу метафори, що порівнює людей із ляльками (Платон, Аристотель, Марк Аврелій, Б. Голдовський, Д. Іванова, О. Онипченко). В цьому контексті людиноподібні роботи розглядаються як нові «ляльки» у новому, біотехнокібернетичному, «ляльковому театрі» буття. Показано, що цей «театр» задає нові формати соціальних відносин і комунікацій, викликає необхідність визначення нових цінностей і норм, надає людині додаткових можливостей для пізнання самої себе, своєї природи та сутності свого буття.

У третьому розділі «**Соціально-філософські засади театралізації політичної сфери**» приділяється увага політичній сфері як одній з основних сфер існування суспільства. Виявляються і осмислюються соціально-філософські засади функціонування «театру» соціально-політичного буття, або політичного буття суспільства, як царини відносин між великими соціальними групами щодо державної влади, державного устрою всередині даного суспільства та між державами на міжнародній арені. Встановлено, що публічна політика завжди орієнтована на пошуки найбільш ефективних способів комунікації з широкими масами (суспільством, народом, електоратом), і театралізація є одним із таких засобів. Театралізація політики проявляється не лише у використанні в політичній риторичі таких словосполук, як «закулісні ігри», «маріонеточний режим», «політичні ляльководи», «політична авансцена» тощо, а й в активному привнесенні в різні види політичної діяльності елементів гри, ритуалу, перформансу. При цьому така театральність завжди найбільш яскраво проявляється в умовах соціальних та політичних трансформацій.

Перший підрозділ «*Функції Трикстера і Блазня в “театрі” соціально-політичного буття*» розкриває сутність ролей Трикстера і Блазня у політичному «театрі». Культурні функції цих образів в різних аспектах описували К. Юнг, П. Радін, П. Слотердаjk, М. Ліповецький, Д. Гаврилов, О. Ладохіна та інші. У культурі образи Блазня і Трикстера формувалися в різних контекстах: трикстер, вийшовши із міфологічних сюжетів, де виконував роль демонічно-комічного дублера культурного героя, шахрая-пустуна, «божественного блазня», медіатора, в теорії архетипів набув функції руйнівника соціальних норм, культурних цінностей, дискредитації застарілих ідеалів тощо; блазень був реальною фігурою-посадою при королівських дворах середньовічної Європи, який не лише розважав «публіку», а й виконував важливу комунікативну функцію – оприлюднював незручну правду, важливі, але ризиковані пропозиції, на що не наважувалися інші. Всі ці функції є вкрай важливими для існування і розвитку суспільства, тому культурні образи Трикстера і Блазня згодом трансформувалися у соціальні ролі, які виявилися затребуваними в сучасному соціально-політичному бутті. Адже ці ролі/образи завжди стають актуальними, коли виникає необхідність у порушенні (або руйнуванні) застарілих соціальних норм та культурних стереотипів. Проте якщо Блазень це робить задля налагодження комунікативних зв'язків між владою та суспільством (або різними гілками та щаблями влади), то Трикстер не просто порушує, а руйнує існуючий порядок, створюючи (або посилюючи) хаос. Ця особливість трикстерів (як образу та соціальної ролі) не лише пояснює їх актуалізацію саме під час кризових ситуацій, суттєвих соціальних та політичних трансформацій, а й доводить необхідність більш чіткого визначення характеру їх діяльності. Попре деякі спроби приписати їм творчі функції, слід визнати, що їх діяльність не є творчою. Трикстери профанують старі, точніше, застарілі, неактуальні культурні цінності і норми; руйнують границі між «дозволеним»

і «недозволеним», «офіційним» і «неофіційним»; дискредитують «старих» культурних героїв тощо. Але вони не створюють нічого нового. Руйнуючи старе, вони «розчищають» простір для появи нового. Дискредитуючи «старих» культурних героїв, вони звільняють шлях для нових героїв, які, власне, і будуть створювати щось нове. Саме тому у сучасній соціально-політичній сфері, яка зазнає суттєвих трансформацій, активно актуалізуються ролі/образи Трикстера і Блазня.

Другий підрозділ *«Театралізація політичної сфери на тлі трансформацій у сучасному суспільстві»* показує, що в політичних «виставах» не лише часто присутні акторська гра, перформанс, ритуал (М. Костельнюк, М. Напсо, С. Поцелуєв, О. Русакова, Н. Хома та ін.), а й ще те, що їх поєднання дозволяє: привернути увагу опонентів; продемонструвати солідарність із протестним рухом; сформувати імідж відповідно до ролі/амплуа, яку політик виконує у політичному «театрі»; створити додаткові канали комунікації політика із публікою. При цьому констатується, що в сучасному українському суспільному житті спостерігається не лише надмірна політизація ролей (Ю. Богуцький, Н. Корабльова, Г. Чміль), а й надмірна театралізація політичних ролей. І це є небезпечним, бо формує хибну впевненість у тому, що складні проблеми можна вирішити простим перерозподілом ролей у «п'єсі». Проте кожного разу бачимо, що політичному «театрі» змінюються декорації, оновлюється акторський склад, усучаснюються спецефекти, але основних законів жанру «п'єса» не порушує (якою б новаторською, і навіть революційною, не здавалась постановка).

У четвертому розділі **«Театральність комунікацій в окремих соціокультурних практиках сучасного суспільства»** виявляються специфічні риси театральності комунікацій в деяких соціокультурних практиках. Кожній практиці присвячено окремий підрозділ.

Перший підрозділ *«Іміджмейкінг як засіб театралізації повсякдення»* пов'язує теорію образу (Г. Андерс, Р. Барт, Г. Бьом, В. Мартинов, Л. Фейєрбах, Ф. Фельман, В. Флюсер та ін.) із практикою демонстрації культурної ідентичності в повсякденні, аналізується сучасна дискусія щодо втрати культурного різноманіття через процеси глобалізації (М. Варгас Льоса, Н. Талєб, Д. Фрімен, Ф. Фукуяма). Усвідомлення того, що культурна ідентичність характеризується, крім іншого, ще й потребою у візуалізації, дає підстави розглядати цей процес у світлі «драматургічного підходу» І. Гофмана. Окремо розглядається роль костюмних прикрас у формуванні іміджів (образів, ролей) у «театрі» повсякдення (на прикладах авторських дизайнерських прикрас).

Другий підрозділ *«Практика створення територіально-культурних локацій із театралізованим характером соціальних комунікацій»* висвітлює специфіку комунікацій у виставково-ярмарковій діяльності та при створенні інтерактивних арт-об'єктів у міському середовищі. Практика створення (або збереження) таких локацій пояснюється тим, що всупереч уніфікації,

встановленню певних культурних стандартів, які передбачаються глобалізацією, зростає прагнення окремих територій, особливо – міст, до формування і презентації своєї унікальності, створення власного «бренду» або особливих «візитівок», які підтримували б культурне та архітектурне різноманіття. В цих локаціях головними чинниками «соціалізації» все частіше стає не перформативна пропозиція, а соціокультурна і комунікативна активність мешканців міста. Ця активність обумовлена готовністю людей до оновлення оточуючого середовища, спрямованістю на сучасні форми діяльності та спілкування (Є. Григор'єва, Є. Тимофєєва). На прикладі арт-об'єкту «Древо пізнання», розташованому на території Одеського національного політехнічного університету, показано, яким чином відбувається формування його простору як предметно-сміслового, системотворчого явища, наділеного театральними-креативними потенціями, які проявляються в соціокультурних комунікаціях різних видів.

Третій підрозділ *«Театральність як складова і як чинник трансформації комунікативного простору показів мод»* дає розуміння того, як і чому покази мод все частіше перетворюються на театралізовані вистави. Аналіз публікацій, в яких пов'язуються поняття «мода» і «театральність буття» (О. Бакеркіна, А. Мільман, О. Скалацька), і модних показів останніх років дозволив виявити тенденцію до втілення у показах мод соціальної тематики з відображенням актуальних питань, що постають перед сучасним суспільством. Якщо ж покази мод розглядати у сукупності та в контексті темпоральності, то в них вбачається динаміка, відповідна до динаміки змін у суспільстві (А. Іпполітов, Ж. Ліповецький). Це дає підстави вважати покази мод, як і моду в цілому, важливою складовою «драматургії» загального «театру» буття.

Четвертий підрозділ *«Артистизм і театральність у спорті»* описує спорт як культурну практику, що пов'язана із публічною змагальністю. Саме публічність змагальності в цій практиці можна вважати причиною появи видів спорту, в яких оцінка за виступ складається не лише із «технічних» показників, а й включає артистизм. При цьому питання про те, що є артистизм в спорті, і які мають бути критерії його оцінювання досі залишається дискусійним (І. Вінер-Усманова, Є. Крючек, В. Коренберг, М. Плеханова, В. Сосіна, Л. Турищева, І. Шипіліна). Але це не відмінняє того, факту, що спортивні змагання передбачають наявність публіки. А це, в свою чергу, обумовлює театральний характер комунікацій у спорті (між спортсменами, як «акторами», та вболівальниками, глядачами, судьями, як «публікою»), а також сприяє актуалізації артистизму в умовах специфічної «спортивної» театральності. Сприйняття спортивного виступу як можливості для спортсмена проявити свою творчу індивідуальність дало підстави дослідити природу артистизму в умовах порушення норм і правил (на прикладах із творчих біографій театральних акторів, музикантів, спортсменів), а також в контексті ідеї І. Голубович про біографію як «мерехтливу», «пульсуючу» точку перетину двох вимірів – індивідуально-

особистісного та об'єктивно-надіндивідуального. Показано, що саме в таких «мерехтливих» точках перетину індивідуально-біографічного та соціального найбільш яскраво проявляється артистизм зі всіма його ознаками – ситуативністю, творчою імпровізацією, порушеннями певних норм і правил.

П'ятий підрозділ *«Театралізація музейних комунікацій»* містить аналіз кризової ситуації в сучасній музейній сфері. Причини цієї кризи вбачаються у загальній фінансово-економічній кризі (А. Баканурський, Р. Мелроуз), у застарілих схемах, наприклад, етнографічних музеїв з чітким розподілом народів та культур (Ф. Боас, А. Еріксен, Е. Хобсбаум), або медичних з демонстрацією експонатів, що травмують психіку (І. Гринько, А. Шевцова). Нові соціокультурні виклики змушують музейних працівників шукати нових форм роботи із експонатами та відвідувачами, в тому числі – посилюючи театральну складову музейних комунікацій через різноманітні заходи з елементами театральності: театралізовані екскурсії, музейно-театральні спектаклі, перформанси у форматі тематичних майстер-класів тощо.

Шостий підрозділ *«Навчальні, соціально-виховні та психотерапевтичні практики з елементами театральної гри»* містить приклади методик, які передбачають залучення елементів театральної гри до навчального процесу, соціального виховання та психологічної терапії. У психотерапії – психодраматичний метод Д. Морено, у соціальному вихованні – заняття із педагогом-аніматором (Ю. Возна, Н. Ярошенко), у навчальному процесі – метод вивчення іноземних мов І. Шехтера, вивчення української мови у форматі театральної постановки (І. Дроздова), дидактична гра «Моделювання педагогічної діяльності» (М. Артюшина), «лекція вдвох» (А. Коваленко), метафоричний тренінг (Т. Бородулькина) та інші. Особливо ефективними такі методики є у тих випадках, коли йдеться про формування (або корегування) певних комунікативних компетенцій – професійних, соціальних.

У п'ятому розділі **«Театральність художньої та творчої комунікацій в текстах і в соціальній реальності»** доводиться, що художня комунікація здатна виходити за межі текстів, стаючи частиною соціокомунікативного простору культури (певною мірою його і формуючи).

Перший підрозділ *«Соціокультурна комунікація засобами літературних пародій в “імерсивному театрі” сучасного суспільства»* показує, що художня комунікація, яка зазвичай розглядається як одна із сутнісних сторін мистецтва (С. Акімов, Р. Барт, А. Баканурський, В. Грач'ов, В. Діанов, Д. Куюнжич, В. Чернікова та ін.), часто стає складовою комунікації соціальної. Це доводиться через розкриття транстекстуальної функції літературних пародій, яка полягає не лише у висміюванні чужих текстів (Ю. Тинянов, Ю. Шатін), а й у формуванні художньої та соціальної комунікації (завдяки виявленню зв'язкам між художнім твором і пародією на нього у форматі критики, творчої дискусії, співтворчості, міжкультурного діалогу).

Другий підрозділ «*“Театр” наукових містифікацій в суспільстві XXI століття*» висвітлює проблему фальсифікацій та містифікацій в царині науки (П. Козловський, В. Познін, К. Ситніков, А. Сокал, А. Тьомкіна) з точки зору не лише достовірності знання, а й відповідальності науки перед суспільством. Адже містифікації із науковим ухилом здатні суттєво викривлювати сприйняття людьми реальності, чому в деяких випадках сприяє саме театральний характер таких містифікацій. При цьому встановлено, що наукові містифікації не є виключно негативним явищем, адже вони хоч і деформують уявлення про дійсний стан науки, але, водночас, активують наукову дискусію, створюючи умови для діалогу в «театрі» наукової (або навколонукової) діяльності. Такі діалоги можуть відбуватись в декількох комунікативних моделях: між містифікаторами та вченими, які викривають їх містифікації; між вченими різних наукових шкіл; між наукою та іншими формами пізнання (релігією, мистецтвом); між наукою та суспільством.

Третій підрозділ «*Народні прислів'я як культурні тексти/сценарії з онтологічно-аксіологічним підґрунтям “театрі” буття*» має за мету формування погляду на народні прислів'я, як на перевірені часом поведінкові та комунікативні моделі або сценарії (або «фрейми» за І. Гофманом) у «театрі» буття з певним онтологічно-аксіологічним підґрунтям. Ці аспекти утворюють умови для трансляції та закріплення у суспільстві певних цінностей, притаманних національній культурі, зокрема, українській. На прикладі власного досвіду викладання дисциплін з культури спілкування показано, як цей погляд можна впровадити у навчальний процес задля формування у студентів окрім комунікативної компетентності ще й вміння актуалізувати національну культурну спадщину в сучасних умовах соціальної реальності.

У шостому розділі «**Театральність соціокультурних комунікацій і процесів: український контекст**» досліджується вплив театральності соціокомунікативних проявів культури на розвиток сучасного українського суспільства.

Перший підрозділ «*Осмилення соціальних трансформацій через поняття “соціальний хаос” у філософському дискурсі та українській міфопоетичній традиції*» не лише показує можливість розглядати прояви театральності в сучасному українському суспільстві крізь призму поняття «соціальний хаос» (на тлі бурхливих соціальних, культурних, інституціональних та інших трансформацій). Як одне з базових понять сучасної соціальної філософії, поняття «соціальний хаос» характеризує продуктивний аспект змін, що відбуваються в антропомірних системах/середовищах, осмислюється як механізм формування нового порядку соціальної реальності, регуляції дій людини в суспільстві та дій суспільства як макросуб'єкта. Ці зміни завжди супроводжуються руйнуванням норм, на що звертають увагу такі дослідники, як Е. Дюркгейм, С. Борінштейн, Р. Мертон, Н. Нікон, Т. Парсонс та інші. Оскільки в різних

контекстах в якості протипага хаосу розглядають не лише соціальні норми, а й соціальний порядок, Божественний порядок тощо, було розглянуто питання про співвідношення понять «хаос» і «порядок» (або «космос/порядок»), яке формувалося ще в античній філософії та українській міфопоетичній традиції. Виходячи з того, що дисипативні системи завжди поєднують в собі і хаос і порядок, а всі соціальні системи і середовища є дисипативними, то слід визнати, що в соціальних системах відбувається не зміна хаосу на порядок (чи навпаки), а зміна співвідношення хаосу до порядку. Тобто для соціальної реальності схему «хаос – порядок – хаос – порядок – ...» пропонується уточнити: «... → переважання хаосу над порядком → переважання порядку над хаосом → переважання порядку над хаосом → ...». Це дозволяє говорити про динаміку соціальних процесів не як динаміку фазових змін, а як динаміку постійних міжфазових коливань, які завжди сприяють стану нестабільності у суспільствах (навіть якщо стабільність офіційно проголошується).

Другий підрозділ *«Вплив театральності соціокомунікативних проявів культури на розвиток сучасного українського суспільства в умовах соціальних трансформацій»* розкриває сутність соціальних процесів крізь концепцію «соціального хаосу» (О. Астаф'єва, В. Буданов, Р. Генон, С. Гулд, О. Дзьобань, Е. Дюркгейм, І. Єршова-Бабенко, М. Каган, Н. Кослапов, Р. Мертон, М. Омельченко, І. Пригожин, А. Павлова та П. Павлов, І. Стенгерс, Н. Елдрідж та ін.), в тому числі й в умовах сучасних українських реалій. Поєднання концепцій «соціального хаосу» та театральності соціокомунікативних проявів культури дозволяє припустити, що однією з причин прагнення людей до театралізації життя є намагання впоратись із соціокультурним, соціопсихологічним дискомфортом та екзистенційними страхами, які виникають у людей в періоди соціальних трансформацій.

Третій підрозділ *«Соціотворчий потенціал сучасного українського суспільства в контексті театральності буття»* містить багато прикладів соціальної, політичної активності громадян України, аналіз якої дає підстави визнати, що попре негативний вплив кризових ситуацій на психіку окремих індивідів, для суспільства такі ситуації мають позитивний вплив. Адже саме в таких ситуаціях спостерігається активація громадянських рухів, патріотичних настроїв, поява нових форм комунікації народу із владою тощо. Ці процеси осмислюються в публікаціях багатьох українських науковців, серед яких – О. Білянська, В. Бліхар, Є. Борінштейн, Е. Гансова, Н. Гедікова, Н. Іванова, І. Курас, В. Плавич, В. Попков, М. Цибра та інші. З позицій соціосинергетики в цих процесах вбачаються механізми самоорганізації людини і суспільства (Л. Бевзенко, В. Богаченко, В. Будз, І. Доннікова). Театралізований характер деяких з цих процесів обумовлює залучення до їх осмислення концепції театральності соціокомунікативних проявів культури, що дозволило виявити соціотворчий потенціал українського суспільства, націленого на відстоювання соціальної справедливості, демократичних прав і свобод.

ВИСНОВКИ

У висновках кваліфікаційної роботи проводиться теоретичне узагальнення та пропонується нове вирішення **наукової проблеми** – осмислення театральності комунікацій в системі «людина – суспільство – культура».

Проведене дослідження дає підстави в узагальнено-теоретичній формі зробити такі висновки.

1. Теоретико-методологічна концептуалізація осмислення театральності соціокомунікативних проявів культури як форми і сутності буття в системі «особистість – соціум – культура» дозволила виокремити прагнення людей до театралізації деяких видів своєї життєдіяльності як соціально-комунікативну практику, а театральність буття – як соціокультурну константу, що є однією з інклюзивних, структурно-сутнісних характеристик культури та соціального життя.

Концепція театральності соціокомунікативних проявів культури відповідає тенденціям, що складаються в сучасній науці, коли соціальні зміни потребують нових стратегій наукового пізнання. В соціальній філософії однією із таких стратегій є погляд на соціальну реальність, як на театр, театральну виставу. Цей підхід, як і взагалі пошуки театального поза межами театру, породив велику кількість теоретичних конструкцій, спрямованих на пояснення природи і форм театральності буття в різних аспектах: від культурних практик повсякдення до філософського осмислення сутності й форм існування соціальної реальності. Деякі з цих конструкцій формують погляд на театралізацію життя не лише, як на ігрову форму буття, а й як на специфічний спосіб соціальної комунікації.

В даному дослідженні висловлений погляд оформлюється у концепцію театральності соціокомунікативних проявів культури, провідною ідеєю якої є усвідомлення того, що театральність виникає лише тоді, коли є «актор» і «публіка», і між ними відбувається акт комунікації. Тобто наявність комунікації тут є визначальною ознакою і умовою театральності (наряду із ігровим началом, перформативністю, ритуалізацією, карнавалізацією тощо).

Обумовлюється такий підхід ще й тим, що першоелементом виникнення драми і театру, як видів мистецтва, став діалог. Отже, й театральність буття неможливо розглядати без цієї складової.

2. Аналіз генезису театру і театральності життя як соціокультурних практик показав, що джерелом театральності, як одного з феноменів європейської культури є давньогрецькі містерії, котрі присвячувались богам землеробства та плодючості землі – Деметрі, Персефоні, Діонісу. Ці містерії породили дві ігрові форми буття – театр і карнавал, що суттєво вплинуло на розвиток суспільства.

Процесу трансформації містерій у театр сприяло розширення функцій діалогу, який вважається драматичним першоелементом цього явища. Оскільки діалог був ще і однією з форм філософських роздумів

давньогрецьких мислителів, то слід визнати наявність драматичного першоелемента і в античній філософії.

Визначення діалогу драматичним першоелементом дозволяє висунути гіпотезу про те, що театральність стала однією з форм «виростання» людства з первісного міфу: від міфологічної свідомості – до філософського методу пізнання; від містерій міфологічного змісту – до мистецтва драми і театру.

3. Дослідження підходів і концептів в осмисленні театральності в соціальній реальності показало, що спроби пояснити природу театральності буття коливаються між двома протилежними мотиваціями: від бажання людини бути не тим, ким вона є насправді, до прагнення максимально повно знайти своє «Я» і продемонструвати результати цих пошуків світу. Ця амбівалентність надає діалектичного характеру осмисленню і персональних «театрів», і театральності комунікацій в системі «особистість – суспільство».

Найбільш виразно така діалектика висвітлюється через концепт «маска». Маска, як предмет культури і як метафора, є феноменом, що поєднує протилежні, суперечливі смисли, уявлення, практики. Тому всі філософсько-теоретичні конструкції, які будуються з використанням концепту «маска», завдають відповідний дискурс для осмислення соціального маскараду (який в сучасній соціальній реальності набуває нових форм, в тому числі – завдяки появі нових, віртуальних «інтернет-масок»).

4. Виявлений онтологічно-гносеологічний ресурс концепції театральності соціокомунікативних проявів культури, який формується завдяки її метафоричності, обумовлюється тим, що, задаючи нові точки зору на об'єкти досліджень, метафори надають додаткових можливостей для отримання нових знань про дані об'єкти (явища, процеси, відносини). При цьому суттєво розширюється дискурсивне поле і створюються умови для міждисциплінарних (трансдисциплінарних, конвергентних) досліджень в рамках нових філософських парадигм.

Метафоричний характер концепції театральності соціокомунікативних проявів культури обумовлює і метафоричність окремих її складових. В якості однієї з таких складових може виступати концепт «ляльковий театр буття», який передбачає сприйняття ляльок у соціальному «театрі» в декількох аспектах: як предметів культури (артефактів), що створюють певну сценографію в «театрі» життя; як медіаторів у різних видах соціальної комунікації; як основу метафори, що порівнює людей із ляльками.

Метафоричність концепту «ляльковий театр буття» ґрунтується на міфологічних уявленнях про походження людей з ляльок, створених богами. Це дає підстави розглядати даний концепт як міфологему, яка породжує подвійне світосприйняття: з одного боку, вона відображає сприйняття людиною себе як ляльки у «театрі» життя, з іншого боку – роблячи ляльок, людина сама уподібнюється Творцеві.

Це світосприйняття збереглося і доформилося у сучасних культурі та суспільстві. Відчуття себе лялькою у «театрі» життя не заважає людині бути одночасно і глядачем в цьому «театрі», і його критиком, і – головне – його

інтерпретатором. Завдяки метафорі, що порівнює людей із ляльками (маріонетками, іграшками), висвітлюються головні цінності людського буття – певні моральні принципи, свобода вибору, індивідуальність особистості, творче начало в людській діяльності тощо.

Ці питання набувають особливої актуальності із появою нового виду ляльок – людиноподібних роботів. Їх поява сприяє формуванню нового, біотехнокібернетичного, «лялькового театру» буття. Такий «театр» задає нові формати соціальних відносин і комунікацій, викликає необхідність визначення нових цінностей і норм, змушує замислитись про подальші роль і місце людини у новій природно-штучній реальності. Нестримне прагнення людей наділяти роботів власними рисами (зовнішністю, вміннями, інтелектом і навіть почуттями, емоціями) пояснюється тим, що ця практика надає людині додаткових можливостей для пізнання самої себе, своєї природи та сутності свого буття у світі.

5. Встановлення зв'язку між театралізацією життя і міфом через виявлення функцій архаїчного та соціального міфів в осмисленні соціальної реальності дозволило показати їх відмінності та спільні риси. Відмінності полягають у тому, що архаїчні міфи спрямовані переважно на пізнання світу та пояснення ролі людини в ньому. Більшість теорій міфу націлені не стільки на дослідження власне міфів, скільки на вивчення Людини крізь призму міфології. Всі теорії міфу, що містять «соціальну складову», так чи інакше пов'язані із театральністю буття. Дана особливість пояснюється тим, що театралізація культурних практик, зокрема, ритуалів, є найбільш ефективним способом актуалізації міфу і міфологічної свідомості. Функції соціальних міфів реалізуються у більш практичній площині: вони сприяють соціалізації індивіда, його самоідентифікації, а також мобілізації людей через маніпулювання їх свідомістю. Коли ж архаїчний міф починає виконувати функції соціального врегулювання (встановлення норм, табу тощо) або організації (формування соціальних інститутів), він набуває рис міфу соціального.

Водночас обидва види міфу є засобом інтерпретування реальності. Це створює підґрунтя для певної «драматургії» у «театрі» буття. Бо в такий спосіб формуються культурні смисли (знання, норми, цінності), регулюється соціально-рольова поведінка індивідів, формуються моделі/сценарії соціальних відносин та соціокультурних комунікацій. Ця «драматургія» передбачає і конфлікти, без яких неможливий розвиток суспільства як складної системи.

6. Виявлення й осмислення соціально-філософських засад театралізації політичної сфери показало, що вони обумовлюються, головним чином, тим, що публічна політика завжди орієнтована на пошуки найбільш ефективних способів комунікації з широкими масами (суспільством, населенням, народом, електоратом).

Поєднання в політичних «виставах» гри, перформансу, ритуалу, карнавалу, маскараду дозволяє: привернути увагу опонентів;

продемонструвати солідарність із протестним рухом; сформувати імідж відповідно до ролі/амплуа, яку політик виконує у політичному «театрі»; створити додаткові канали комунікації політика із «публікою» тощо.

Аналіз тенденції, що складається в сучасній політичній сфері, коли на високі керівні посади (президента, мера тощо) все частіше обираються люди із сфери шоу-бізнесу, показує, що це обумовлено не лише втратою довіри до «професійних» політиків, а й загальною ситуацією у суспільстві, яка характеризується як соціальний хаос. За таких умов у політичному «театрі» майже завжди актуалізуються ролі Трикстера і Блазня. Особливо затребуваними ці ролі/образи стають тоді, коли виникає необхідність у порушенні (або руйнуванні) соціальних норм та культурних стереотипів. Проте якщо Блазень це робить задля налагодження комунікативних зв'язків між владою та суспільством (або різними гілками влади), то Трикстер не просто порушує, а руйнує існуючий порядок, створюючи (або посилюючи) хаос.

Ця особливість трикстерів (як образу та соціальної ролі) не лише пояснює їх актуалізацію саме під час кризових ситуацій, суттєвих соціальних та політичних трансформацій, а й доводить необхідність більш чіткого визначення характеру їх діяльності. Попре деякі спроби приписати їм творчі функції, слід визнати, що їх діяльність не є творчою. Трикстери профанують старі, точніше, застарілі, неактуальні культурні цінності і норми; руйнують границі між «дозволенним» і «недозволенним», «офіційним» і «неофіційним»; дискредитують «старих» культурних героїв тощо. Але вони не створюють нічого нового. Руйнуючи старе, вони «розчищають» простір для появи нового. Дискредитуючи «старих» культурних героїв, вони звільняють шлях для нових героїв, які, власне, і будуть створювати щось нове.

Таке розуміння функцій Трикстера дало підстави для розмежування понять «творчість» і «креативність»: якщо під творчістю розуміти створення чогось, в тому числі й чогось нового, то креативність – це здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, нестандартних рішень проблеми. Виходячи з цього, винахід принципово нового способу руйнування – це креативність. Але не творчість. Тому трикстери – креативні, але не творчі.

Також доведено, що хоча театральність завжди була притаманна політиці, проте театральне в ній не завжди превалує: прагнення до театралізації зростає по мірі розділення політичної сфери на публічну і непублічну («приховану», а також позбавлену ідеології *realpolitik*). Посилення театральних проявів у сучасній політичній сфері вказує на те, що саме така тенденція набуває розвитку в соціальних відносинах. Це, в свою чергу, обумовлює появу нових технологій і форматів комунікації в системі «влада – суспільство».

7. Аналіз театральності комунікацій в окремих соціокультурних практиках проводився на прикладах іміджмейкінгу, виставково-ярмаркової

діяльності, створення інтерактивних арт-об'єктів, показів мод, спорту та музейної справи.

Осмислення соціально-філософських засад театральності таких різних сфер соціального життя показало необхідність перефразування відомої максими про те, що «весь світ – театр, і люди в ньому – актори», на «кожна людина – театр». Тобто сучасний світ – це сукупність індивідуальних, особистісних театрів. Грають всі, грають щось спільне, і при цьому – кожен своє.

І все частіше виникають ситуації, які вимагають від людини створення певного іміджу (в професійній сфері, громадській діяльності, повсякденні тощо). В сучасній трактовці терміну «імідж» (форма самопрезентації та спосіб впливу на оточення) під самопрезентацією слід розуміти й візуалізацію культурної ідентичності.

Проблеми ідентичності наразі найбільш активно обговорюються в контексті дискусії щодо глобалізації, яка, на думку деяких дослідників, може призвести до втрати інтелектуального та культурного різноманіття. Як відповідь на цей виклик, спостерігається посилення прагнень людей (індивідів, окремих соціальних груп, територій тощо) до збереження та демонстрації своєї ідентичності – культурної, національної, гендерної тощо.

Одним із засобів візуалізації ідентичності та створення іміджу в «театрі» повсякдення є костюмні прикраси. Аналіз функцій костюмних прикрас в повсякденному іміджмейкінгу показав, що причини виникнення соціокультурних феноменів моди і театралізації життя схожі: в обох випадках здійснюються бажання людей «примірювати» на себе різні ролі (що сприяє не лише соціальній адаптації, а й розширенню активного соціально-рольового діапазону особистості).

Соціально-філософське осмислення культурних функцій виставково-ярмаркових заходів та інтерактивних арт-об'єктів у сучасному місті показує, що деякі з них можуть впливати на театралізацію культурно-територіального середовища (окремих його локацій). Цьому сприяє здатність таких заходів та арт-об'єктів концентрувати в своєму просторі перформативні, семіотичні та соціокомунікативні прояви культури. Тому простір інтерактивного арт-об'єкту пропонується визначити як предметно-сміслову, системотворче явище, наділене театральними-креативними потенціями, які проявляються в соціокультурних комунікаціях різних видів. Обумовлюється такий процес театралізації міського середовища соціальною і творчою активністю людей, прагненням їх до ігрових форм буття, естетичних новацій та нових форматів соціальної комунікації. В практиці територіального іміджмейкінгу це зайвий раз доводить, що імідж міста складається не лише із зовнішньої атрибутики та історичної репутації, а й із специфічних рис населення, які, власне, і створюють особливий характер і неповторний «колорит» міського суспільства.

Попре те, що сфери, які досліджувалися, дуже не схожі, вони мають одну спільну рису – в кожній з них діяльність має публічний характер. Це,

власне, і дозволило говорити про те, що театральність проявляється лише при наявності публіки, перед якою «виступають» умовні «актори»: в спорті – спортсмени; в показах мод – манекенниці; в музеях – екскурсоводи; на комерційних виставках та ярмарках – продавці; в школах та університетах – вчителі, викладачі, соціальні педагоги. Всі вищезазначені види діяльності можна розглядати як соціокультурні практики зі специфічними рисами, тому і театральність, яка в них проявляється, також набуває специфічних особливостей.

8. Аналіз деяких культурних текстів, зокрема літературних пародій та наукових містифікацій, показав, що в «театрі» буття вони є своєрідною формою художньої комунікації, творчої дискусії.

Художня комунікація в системі «особистість (митець) – суспільство – культура (мистецтво)» виконує низку функцій, таких, як сприяння діалогу митця із зовнішнім світом, втягування людей у сферу художньої культури задля розуміння і прийняття важливих суспільних та духовних цінностей. Це обумовлює вихід художньої, творчої комунікації за межі творів (текстів) – в контекст соціальних комунікацій. Виходячи за межі текстів, художня комунікація не лише стає частиною соціальної реальності, а й здатна впливати на її формування. В цьому плані особливу роль виконують літературні пародії. Бо якщо на них дивитись не як на жанр літератури, націлений на висміювання чужих текстів, а як на форму творчої дискусії, співтворчості, то більш очевидними стають їх комунікативні функції в культурі та соціумі: критика, творча дискусія, соціальний діалог, міжкультурний діалог тощо.

Аналіз деяких прикладів реклами, мек'юментарі та наукових містифікацій показав здатність цих текстів виходити за власні межі – у реальне життя людей, що, створюючи ефект перемішування дійсної реальності із віртуальною, задає відповідну драматургію сучасному «театру» буття.

Осмислення соціально-філософських засад театральності наукових містифікацій дозволило виявити в них не лише негативні аспекти. Тому що наукові містифікації, хоч і деформують уявлення про дійсний стан науки, але, водночас, активують наукову дискусію, створюючи умови для діалогу в «театрі» наукової (або навколонаукової) діяльності. Аналіз різних випадків містифікацій з науковим ухилом показав, що така дискусія може відбуватись в декількох комунікативних моделях: між містифікаторами та вченими, які викривають їх містифікації; між вченими різних наукових шкіл; між наукою та іншими формами пізнання (релігією, мистецтвом); між наукою та суспільством.

Серед текстів, які можна розглядати як комунікативні моделі/сценарії з онтологічно-аксіологічним підґрунтям, особливе місце посідають прислів'я з культури спілкування. В «театрі» буття вони актуалізуються в двох аспектах: онтологічному, як «сценарії» можливих життєвих ситуацій та їх наслідків, котрі були осмислені народною мудрістю; драматургічному, як «репліки»,

здатні наповнити певним смислом діалог/комунікацію або надати йому рис художнього жесту. Обидва ці аспекти створюють умови для трансляції та закріплення у суспільстві певних цінностей, притаманних національній культурі, зокрема, українській.

9. Дослідження впливу театральності соціокомунікативних проявів культури на розвиток сучасного українського суспільства здійснювалось крізь призму поняття «соціальний хаос», бо наразі воно найбільше відповідає тим трансформаційним процесам, які відбуваються і в українському, і в світовому суспільствах.

Результати осмислення проявів театального у бутті в умовах «соціального хаосу» дали підстави припустити, що однією з причин прагнення людей до театралізації життя є намагання впоратись із соціокультурним, соціопсихологічним дискомфортом та екзистенційними страхами, які виникають у людей в періоди соціальних трансформацій. Це пояснюється усвідомленням того, що театр завжди передбачає наявність режисера, сценарію, законів жанру та інших компонентів, які вказують на те, що якісь правила гри, якійсь план все ж таки існує. Тобто не все є таким некерованим, невпорядкованим, непередбаченим, безглуздим, як здається. Цей висновок дає підстави говорити не лише про театралізацію життя, як культурну практику, що підвищує ефективність соціальних комунікацій, а й про театралізацію свідомості, як один із способів (наряду із міфологізацією) інтерпретування дійсності.

Осмислення сучасного стану суспільства через поняття «соціальний хаос» показало також необхідність встановлення співвідношення між поняттями «хаос» і «порядок». Аналіз осмислення дійсності в античній філософії та в українській міфопоетичній традиції показав, що в давнині хаос мислився не як міра порядку, а, переважно, як просторова категорія і творче начало. Тракткування хаосу як невпорядкованого стану матерії, як протилежність космосу/порядку з'являється пізніше. Проте стійкими залишалися уявлення про одночасне існування порядку і хаосу: космос завжди міститься усередині хаосу, який оточує космос зовні. Космос/порядок, що розширюється і самоорганізується, може змістити, посунути хаос на периферію, але не подолати його.

Такі уявлення про співвідношення хаосу і порядку транслуються і набувають нового осмислення в сучасній науці, зокрема, в сфері дослідження дисипативних систем (нелінійних, таких, що самоорганізуються). До таких систем відноситься соціальна реальність та її складові – суспільство, культура, психіка людини, соціальні комунікації тощо.

Отже, дисипативні системи завжди поєднують в собі і хаос і порядок, і всі соціальні системи і середовища є дисипативними, тому в соціальних системах відбувається не зміна хаосу на порядок (і навпаки), а зміна співвідношення хаосу до порядку. Це дозволяє говорити про динаміку соціальних процесів не як динаміку фазових змін, а як динаміку постійних

міжфазових коливань, які сприяють постійній нестабільності у суспільствах (навіть попри офіційне проголошення стабільності).

Попри негативний вплив кризових ситуацій на соціокультурний, соціопсихічний стан окремих індивідів, в кваліфікаційній роботі визнається й позитивний вплив таких криз на соціальну активність суспільства, особливо – сучасного українського суспільства, в якому спостерігається активізація громадянських рухів, патріотичних настроїв, поява нових форм комунікації народу із владою тощо. Певною мірою цим процесам сприяє і театральність соціокомунікативних проявів культури, допомагаючи людям усвідомлювати себе у «театрі» життя не «ляльками-маріонетками», а творчими діючими особами – «акторами», «драматургами», «режисерами». Така даність не лише підвищує відчуття гідності кожної окремої людини та суспільства в цілому, а й активує соціотворчий потенціал громадян сучасної України. І цей потенціал є запорукою розвитку сучасного українського суспільства на засадах мультикультуралізму, соціальної справедливості і відповідальності, цінності демократичних прав і свобод.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Монографії

1. Прокопович Л.В. Театральність в соціокомунікативних проявах культури: соціально-філософське дослідження: монографія. Одеса: Екологія, 2019. 336 с. ISBN 978-617-7046-78-2.

2. Прокопович Л.В. Литературные пародии в системе социокультурной коммуникации: теория и практика: Монография. Одесса: Фенікс, 2017. 87 с. ISBN 978-966-928-160-9.

3. Прокопович Л.В. Ювелирное искусство: культурологические аспекты: Монография. Одесса: Астропринт, 2015. 144 с. ISBN 978-966-190-967-9.

Навчальні посібники

4. Прокопович Л.В. Культура спілкування в українських народних прислів'ях: Навчальний посібник. Одеса: Екологія, 2018. 21 с. ISBN 978-617-7046-44-7.

5. Прокопович Л.В. Міфопоетика образу сніжинки в культурних артефактах: навчальний посібник / укл. Л.В. Прокопович: [за ред. Л.В. Прокопович]. Одеса: Екологія, 2019. 44 с. ISBN 978-966-7046-68-3.

Статті у виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз, та у зарубіжних виданнях

6. Прокопович Л.В. Дослідження генезису театру та театралізації життя як феноменів європейської культури. *Evropský filozofický a historický diskurs*

(*European philosophical and historical discourse*). 2018. V. 4, Iss. 3. P. 112–117. (*Index Copernicus*).

7. Прокопович Л.В. Філософсько-аксіологічний аспект «лялькового театру» буття. *Scientific Journal “Virtus”*. 2018. № 28. P. 39–42. (*Scientific Indexing Services, USA; CiteFactor, USA; International Innovative Journal Impact Factor*).

8. Прокопович Л.В. Вплив інтерактивних арт-об’єктів на театралізацію сучасного міста: соціально-філософський аналіз. *Scientific Journal “Virtus”*. 2018. № 29. P. 15–18. (*Scientific Indexing Services, USA; CiteFactor, USA; International Innovative Journal Impact Factor*).

9. Прокопович Л.В. Концепт «маска» в соціально-філософському осмисленні «театру» буття. *Scientific Journal “Virtus”*. 2019. № 31. P. 16–20. (*Scientific Indexing Services, USA; CiteFactor, USA; International Innovative Journal Impact Factor*).

10. Прокопович Л.В. Міфопоетичний аспект філософського осмислення співвідношення понять «хаос» і «космос/порядок». *Evropský filozofický a historický diskurs (European philosophical and historical discourse)*. 2019. V.5, Iss.2. P. 84–89. (*Index Copernicus*).

11. Прокопович Л.В. Театральність спорту в соціально-філософському осмисленні. *Scientific Journal “Virtus”*. 2019. № 35. С. 40–44. (*Scientific Indexing Services, USA; CiteFactor, USA; International Innovative Journal Impact Factor*).

12. Прокопович Л.В. Театральність сучасних музейних комунікацій: соціально-філософський аспект. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2019. № 5(17), August. P. 25–30. DOI: 10.31435/rsglobal_ijitss/31082019/6620. (*Index Copernicus*).

13. Прокопович Л.В. Мок’юментарі як особливий жанр містифікацій у «театрі» життя: соціально-філософська рефлексія. *Scientific Journal “Virtus”*. 2019. № 36. P. 39–42. (*Scientific Indexing Services, USA; CiteFactor, USA; International Innovative Journal Impact Factor*).

Статті у наукових фахових виданнях, зареєстрованих МОН України

14. Прокопович Л.В. Соціально-філософські засади театралізації політичної сфери. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2019. Т. 22, № 2. С. 48–58. DOI: 10.15421/171922. (*Index Copernicus; DOAJ; eLibrary та ін.*).

15. Прокопович Л.В. «Театр» наукових містифікацій: соціально-філософська рефлексія. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 143. С. 124–127. (*Index Copernicus*).

16. Прокопович Л.В. Метафори в дискурсі філософського осмислення сутності й форм соціальної реальності. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 145. С. 132–136. (*Index Copernicus*).

17. Прокопович Л.В. Театральність буття в умовах соціального хаосу: філософський та психологічний аспекти. *Науково-теоретичний альманах*

«Грані». 2019. Т. 22, № 5. С. 25–36. DOI: 10.15421/171950. (*Index Copernicus; DOAJ; eLibrary* та ін.).

18. Прокопович Л.В. Соціальний міф як складова драматургії у «театрі» буття. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 147(2). С. 118–122. (*Index Copernicus*).

19. Прокопович Л.В. Соціально-філософські засади навчальних та виховних практик з елементами театральної гри. *The scientific heritage*. 2019. № 39(2). Р. 59–63. (*Quality Factor, SIS, eLibrary.ru, Calameo* та ін.).

20. Прокопович Л.В. Людина у новому, біотехнокібернетичному, «театрі» буття. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2019. С. 21–29. DOI: 10.15421/171970. (*Index Copernicus; DOAJ; eLibrary* та ін.).

21. Прокопович Л.В. Соціально-філософські аспекти культурних функцій ляльок у «театрі» буття. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 140(1). С. 83–88. (*Index Copernicus*).

22. Прокопович Л.В. Фольклорні та літературні трикстери у «театрі» буття: соціально-філософський аналіз. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 141(2). Ч. 2. С. 111–116. (*Index Copernicus*).

23. Прокопович Л.В. Соціально-філософський аналіз візуалізації культурної ідентичності в «театрі» повсякдення. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2019. Т. 22, № 1. С. 57–67. DOI: 10.15421/17198. (*Index Copernicus; DOAJ; eLibrary* та ін.).

24. Прокопович Л.В. Навчальні, виховні та психотерапевтичні практики з елементами театральної гри: соціально-філософський аспект. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 25. С. 57–63. DOI: 10.30970/2307-16164.2019.25.8. (*Index Copernicus*).

25. Прокопович Л.В. Народні прислів'я в курсах з культури спілкування: розширення філософсько-аксіологічного контексту навчання. *Філософія освіти: науковий журнал*. 2019. № 1(24). С. 174–186. DOI: 10.31874/2309-1606-2019-24-1-174-186. (*CrossRef, DOA* та ін.).

26. Прокопович Л.В. Соціально-філософська «драматургія» показів мод. *Філософські обрії*. 2019. № 41. С. 199–211. DOI: 10.33989/2075-1443.2019.41.173002. (*Index Copernicus; OAJ* та ін.).

27. Прокопович Л.В. Аналіз практики використання театральної термінології в поясненнях соціальних явищ та процесів. *Перспективи: соціально-політичний журнал. Серія: Філософія*. 2016. № 2–3(68–69). С. 67–73.

28. Прокопович Л.В. Порушення норм і правил як складова артистизму в «театрі» життя. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2018. Вип. 2(41). С. 89–95.

29. Прокопович Л.В. Аплодисменти в політичному «театрі»: соціокомунікативний аспект технології. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2019. № 1(42). С. 94–97.

30. Прокопович Л.В. Теорії міфу і дискурсі театральності буття: соціально-філософський аспект. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2019. № 2(43). С. 90–97. DOI: 10.24195/sk1561-1264/2019-2-13.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів кваліфікаційної роботи

Тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях

31. Прокопович Л.В. Музей и художественная литература: пути взаимодействия. *Митець і музей: шляхи взаємодії*: матеріали наук. конф. (Одеса, 25–27 квітня 2013 р.). Одеса, 2013. С. 23–24.

32. Прокопович Л.В. Литературная пародия в дискурсе социокультурной коммуникации. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття*: матеріали VII міжнародної наук.-практ. конф. (Одеса, 11-13 вересня 2014 р.). С. 221–227.

33. Прокопович Л.В. Куклы мартенички в дискурсе диалога и синтеза культур. *Діалог культур як засіб пізнання світу, шлях до взаєморозуміння*: матеріали IX міжнародної наук.-практ. конф. (Харків, 6 квітня 2016 р.). Харків: ХНУБА, 2016. С. 69–71.

34. Прокопович Л.В. Мемуары творческих личностей – воспоминания или художественная их переработка? *Особистість митця у культурі*: матеріали II міжнародної наук.-практ. конф. (Херсон, 20-22 квітня 2016 р.). Херсон, 2016. С. 128–130.

35. Прокопович Л.В. Костюмные украшения как средство визуализации культурной идентичности. *Проблеми культурної ідентичності в актуальному мистецтві та музейній практиці*: матеріали наук. конф. (Одеса, 14-16 вересня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 55–56.

36. Прокопович Л.В. Геймеры: попытки имиджевой визуализации субкультуры. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матеріали дев'ятої міжнародної наук.-практ. конф. (Одеса, 17 травня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 25–27.

37. Прокопович Л.В. Музейная тематика в художественной литературе: расширение коммуникационного пространства музея. *Музей як візуальний текст культури*: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Черкаси, 5-6 вересня 2017 р.). Черкаси, 2017. С. 23–25.

38. Прокопович Л.В. Литературная пародия как форма художественной коммуникации. *Від смішного до великого: феномен комічного в літературі*: матеріали конф. (Бердянськ, 28-29 вересня 2017 р.). Бердянськ, 2017. С. 105–106.

39. Прокопович Л.В. Парадигма театральности в исследованиях социокультурной коммуникации. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матеріали десятої міжнародної конф. (Одеса, 17 листопада 2017 р.). Одеса, 2017. С. 21–22.

40. Прокопович Л.В. Перцептивний аспект общения в пословицах разных народов. *Культура в процесі духовно-морального розвитку глобального суспільства*: матеріали I міжнародної наук. конф. (Харків, 21 лютого 2018 р.). Харків: ХНТУСГ, 2018. С. 186–194.

41. Прокопович Л.В. Українські народні прислів'я як джерело сентенцій зі спілкування (міжособистісного та міжкультурного). *Діалог культур як засіб пізнання світу, шлях до взаєморозуміння*: матеріали XI міжнародної наук.-практ. конференції (Харків, 11 квітня 2018 р.). Харків: ХНУБА, 2018. С. 105–107.

42. Прокопович Л.В. Театрализация социокультурных коммуникаций: методологический аспект философского осмысления. *Дискурс в умовах мінливості соціокультурного простору*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнародною участю (Мелітополь, 20-21 квітня 2018 р.). Мелітополь: МДПУ, 2018. С. 141–143.

43. Прокопович Л.В. Косплей как социальное явление: переформатирование от костюмированного шоу к театрализации. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матеріали одинадцятої міжнародної наук.-практ. конф. (Одеса, 17 травня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 22–23.

44. Прокопович Л.В. Арт-объект с организацией пространства как территория культурных смыслов. *Соціокультурні тенденції розвитку сучасного мистецтва та дизайну*: матеріали IV міжнародної наук.-практ. конф. (Херсон, 5-9 листопада 2018 р.). Херсон: ХНТУ, 2018. С. 213–215.

45. Прокопович Л.В. «Театр» блазнів як феномен європейської культури: соціокомунікативний аспект. *Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland: International Multidisciplinary Conference* (Wolomin, Republic of Poland, 19-20 October 2018). Wolomin, 2018. P. 176–178.

46. Прокопович Л.В. Дослідження соціокомунікативних проявів культури в дискурсі «перформативного повороту». *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (Харків, 22-23 листопада 2018 р.). Харків: ХДАК, 2018. С. 10.

47. Прокопович Л.В. Маски в соціальному «театрі»: свобода чи обмеження? *Актуальні філософські, політологічні та культурологічні проблеми розвитку людини і суспільства у динамічному та глобалізованому світі*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 8-9 лютого 2019 р.). Київ: ТНУ, 2019. С. 16–18.

48. Прокопович Л.В. Дискусія щодо політики ідентичності в умовах трансформації сучасного суспільства. *Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства*: матеріали III Міжнародної наук. конф. студентів, молодих вчених та науковців (Одеса, 24-25 травня 2019 р.). Одеса, 2019. С. 33–34.

49. Прокопович Л.В. «Біотехнокібернетичний театр» нової соціальної реальності. *Суспільні науки: напрямки та тенденції розвитку в Україні та*

sviti: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (Одеса, 19-20 липня 2019 р.). Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2019. С. 61–62.

50. Прокопович Л.В. Концепція театральності соціокомунікативних проявів культури в осмисленні трансформацій сучасного суспільства. *Актуальні питання суспільних наук: соціологія, політологія, філософія, історія*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 11–12 жовтня 2019 р.). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2019. С. 49–53.

Наукові праці, які додатково відображають результати кваліфікаційної роботи

51. Прокопович Л.В. Исследование артистизма и театральности в спорте как в культурной практике. *Молодий вчений*. 2018. № 7(59). С. 350–353. (*Index Copernicus*).

52. Прокопович Л.В. Исследование костюмных украшений и аксессуаров как средств коммуникации в политическом «театре». *ScienceRise*. 2018. № 1(42). С. 16–19. DOI: 10.15587/2313-8416.2018.121879. (*Index Copernicus*).

53. Прокопович Л.В. Исследование театральности как черты коммуникативных функций литературных трикстеров. *ScienceRise*. 2017. № 10(39). С. 24–27. DOI: 10.15587/2313-8416.2017.112348. (*Index Copernicus*).

54. Прокопович Л.В. Театрализация социокультурной коммуникации: методологическое обоснование исследовательского подхода. *ScienceRise*. 2017. № 7(36). С. 29–32. DOI: 10.15587/2313-8416.2017.106701. (*Index Copernicus*).

55. Прокопович Л.В. «Джинсовая бижутерия» в контексте театрализации повседневности. *ScienceRise*. 2017. № 4(33). С. 22–26. DOI: 10.15587/2313-8416.2017.99020. (*Index Copernicus*).

56. Прокопович Л.В. Стимпанк: трансляция стиля из научной фантастики в дизайнерскую бижутерию. *ScienceRise*. 2016. № 6/1(23). С. 38–43. DOI: 10.15587/2313-8416.2016.71564. (*Index Copernicus*).

57. Прокопович Л.В. Визуализация культурной идентичности посредством костюмных украшений как форма театрализации повседневности. *ScienceRise*. 2016. № 11(28). С. 15–19. DOI: 10.15587/2313-8416.2016.82838. (*Index Copernicus*).

58. Прокопович Л.В. О границах поэтического и технического творчества. *Аркадія: мистецтвознавчий та культурологічний журнал*. 2010. № 1(27). С. 39–41.

59. Прокопович Л.В. Проблемы понятийного аппарата при исследованиях арт-рынка в сфере выставочной деятельности. *Труды Одесского политехнического университета*. 2010. Вып. 1(33)–2(34). С. 290–294.

60. Прокопович Л.В. Эксплуатация архетипа Древа жизни в политических PR-технологиях. *Аркадія: мистецтвознавчий та культурологічний журнал*. 2010. № 3(29). С. 21–24.

61. Прокопович Л.В. Мистификации и фальсификации с научным уклоном. Так ли уж страшен чёрт? *Аркадія: мистецтвознавчий та культурологічний журнал*. 2013. № 1(36). С. 19–21.

62. Prokopovich L.V. Museums at belles-lettres: cultural and economical effects of indirect advertising. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2013. Вип. 3(42). С. 320–322.

63. Прокопович Л.В. Музеи в художественной литературе: перспективы совместной маркетинговой политики. *Аркадія: мистецтвознавчий та культурологічний журнал*. 2013. № 2(37). С. 8–10.

64. Прокопович Л.В. Художественная литература о музеях как альтернатива музейным путеводителями. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2014. Вип. 1(43). С. 282–287.

65. Прокопович Л.В. Ювелирные изделия в магических ритуалах древних славян. *Аркадія: мистецтвознавчий та культурологічний журнал*. 2014. № 4(41). С. 70–73.

66. Прокопович Л.В. «Священный скарабей» в ювелирных украшениях Древнего Египта: проблемы интерпретации символа. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2015. Вип. 1(45). С. 202–209.

67. Прокопович Л.В. Календарь славянской ритуальной куклы: январь. *Аркадія: мистецтвознавчий та культурологічний журнал*. 2015. № 3(44). С. 15–18.

68. Прокопович Л.В. Літературна пародія як форма творчої дискусії. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2015. Вип. 2(46). С. 189–194.

69. Прокопович Л.В. Календарь славянской ритуальной куклы: февраль. *Аркадія: мистецтвознавчий та культурологічний журнал*. 2015. № 4(45). С. 13–17.

70. Прокопович Л.В. Народная сказка как культурный текст с мифопоэтической кодировкой смыслов (на примере сказки «Колобок»). *Первый независимый научный вестник*. 2016. № 7. С. 23–28.

71. Прокопович Л.В. Намисто Фрейї. *Первый независимый научный вестник*. 2016. № 9-10. С. 163–169.

72. Прокопович Л.В. Календарь славянской ритуальной куклы: март. *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві: збірник наукових праць*. Вип. 2(13). Одеса: Наука і техніка, 2016. С. 292–297.

73. Прокопович Л.В. Пародия или эпиграмма? *Scientific discussion*. 2017. № 3. С. 45–48.

АНОТАЦІЯ

Прокопович Л.В. Соціально-філософські засади театральності соціокомунікативних проявів культури. – На правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, 2020.

Кваліфікаційну роботу присвячено концептуалізації театральності комунікацій в системі «людина – суспільство – культура». Запропоновано спосіб філософського осмислення соціальних та культурних явищ, процесів і відносин через поєднання понять театральності буття та соціокомунікативних проявів культури. З'ясовано, що однією з причин прагнення людей до театралізації життя є намагання впоратись із соціокультурним, соціопсихологічним дискомфортом та екзистенційними страхами в умовах соціального хаосу. Представлено погляд на розвиток сучасного суспільства, в якому починають співіснувати люди з людиноподібними роботами, крізь призму концепту «ляльковий театр буття» з формуванням нової природно-штучної реальності.

Визначені поняття театральності буття (артистично-ігрова компонента освоєння (осмислення, інтерпретування, перетворення) соціокультурної реальності в бутті людини та суспільства) та соціокомунікативних проявів культури (актуалізація культурних феноменів (процесів, практик, продуктів) через соціальну комунікацію). Уточнено поняття «театралізація життя» та «ляльковий театр буття».

Ключові слова: суспільство, театральність буття, соціокомунікативні прояви культури, театралізація життя, соціально-політичне буття, соціальний хаос, метафора, міф, соціальна реальність, ляльковий театр буття.

АННОТАЦИЯ

Прокопович Л.В. Социально-философские основания театральности социокоммуникативных проявлений культуры. – На правах рукописи.

Квалификационная работа на соискание учёной степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 «Социальная философия и философия истории». – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского, Одесса, 2020.

Квалификационная работа посвящена концептуализации театральности коммуникаций в системе «человек – общество – культура». Предложен способ философского осмысления социальных и культурных явлений, процессов и отношений через объединение понятий театральности бытия и социокоммуникативных проявлений культуры. Выяснено, что одной из

причин стремления людей к театрализации жизни является попытка справиться с социокультурным, социопсихологическим дискомфортом и экзистенциальными страхами в условиях социального хаоса. Представлен взгляд на развитие современного общества, в котором начинают сосуществовать люди с человекоподобными роботами, сквозь призму концепта «кукольный театр бытия» с формированием новой природно-искусственной реальности.

Даны определения понятий театральности бытия (артистично-игровая компонента освоения (осмысления, интерпретации, преобразования) социокультурной реальности в бытии человека и общества) и социокоммуникативных проявлений культуры (актуализация культурных феноменов (процессов, практик, продуктов) через социальную коммуникацию). Уточнены понятия «театрализация жизни» и «кукольный театр бытия».

Ключевые слова: общество, театральность бытия, социокоммуникативные проявления культуры, театрализация жизни, социально-политическое бытие, социальный хаос, метафора, миф, социальная реальность, кукольный театр бытия.

SUMMARY

Prokopovych L.V. **Socio-philosophical foundations of theatricality of socio-communicative manifestations of culture.** – The manuscript.

The qualifying work on for obtaining the degree of Doctor of Philosophical Sciences in the specialty 09.00.03 – Social philosophy and Philosophy of history. – State institution “South Ukrainian national pedagogical University named after K. D. Ushynsky”. – Odessa, 2020.

The qualification work is devoted to the conceptualization of theatricality of communications in the system “person – society – culture”.

The object of research is the theatricality of socio-communicative manifestations of culture. The subject of research is the socio-philosophical foundations of theatricality of socio-communicative manifestations of culture.

The purpose of the study is the conceptualization of theatricality of the socio-communicative manifestations of culture in the socio-philosophical understanding of man and society, the essence and forms of social reality.

To solve the designated scientific problem in the dissertation, a wide range of scientific methods and approaches were used. The main methods are analysis and synthesis, structural and functional analysis, inductive, deductive, phenomenological, dialectic, method of scientific abstraction.

The complexity and specificity of the object of study led to the use of a complex methodological apparatus of sociocultural analysis, which allowed the additional application of such methods and approaches as systemic, semiotic, mythopoetic, synergetic.

The scientific novelty of the study lies in the fact that for the first time in the modern Ukrainian socio-philosophical discourse, the concept of theatricality of socio-communicative manifestations of culture is introduced as a research strategy and approach to understanding the essence and forms of social reality.

The concept of theatricality of socio-communicative manifestations of culture is based on combining the concepts of theatricality of being and socio-communicative manifestations of culture. The concept of theatricality of being is defined as an artistic and playful component of mastering (comprehending, interpreting, transforming) sociocultural reality in the life of a person and society. The concept of socio-communicative manifestations of culture is defined as the actualization of cultural phenomena (processes, practices, products) through social communication. It is shown that one of the explanations of people's desire for theatricalization of life is an attempt to cope with sociocultural, socio-psychological discomfort and existential fears in conditions of social chaos. A view is presented of the development of modern society, in which people being to coexist with humanoid robots, through the prism of the concept of a "puppet theater of being" with the formation of a new natural-artificial reality.

The work proposes the theatricalization of life to be considered as one of the forms of the "growth" of mankind from a primitive myth (through recognition of the dialogue as a dramatic primary element): from mythological consciousness to the philosophical method of cognition; from mysteries of mythological content to the art of drama and theater. Clarifications have been made in understanding the essence of the coexistence of chaos and order in social systems as dissipative, in which there is no change of chaos by order (and vice versa), but a change in the ratio of chaos and order. This allows us to speak about the dynamics of social processes not as the dynamics of phase change, but as the dynamics of constant interphase fluctuations, which always contribute to the state of instability in societies. The functions of the characters of Trickster and the Jester in the political "theater" are established, which are in violation of social norms and cultural stereotypes during periods of transformational processes in society. The socio-marker functions of the practice of creating images in the "theater" of everyday life have been clarified: it should be considered not only as a way of influencing people around, but also as a way of visualizing identity (cultural, national, gender, etc.). The trans textual function of literary parodies has been clarified: it consists not only in ridiculing other people's texts, but also in the formation of artistic and social communication.

The following developments were developed in the work: theoretical justifications of the epistemological and ontological effectiveness of metaphors in understanding the essence and forms of existence of social reality; comprehension of the theatricality of being through the concept "mask" thanks to the advent of new, virtual "masks" and methods of communication in the modern "theater" of being; reflection on the reliability of scientific knowledge through the problems of scientific hoaxes in the context of theatricality of scientific and social communications.

The practical significance of the obtained research results is due to the fact that it was the first to conceptualize the theatricality of the socio-communicative manifestations of culture in the socio-philosophical understanding of society and man, the essence and forms of social reality. This expands the possibilities of research within the subject of social philosophy.

Key words: society, theatricality of being, socio-communicative manifestations of culture, theatricalization of life, socio-political being, social chaos, metaphor, myth, social reality, puppet theater of being.

Прокопович Лада Валеріївна

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ТЕАТРАЛЬНОСТІ
СОЦІОКОМУНІКАТИВНИХ ПРОЯВІВ КУЛЬТУРИ

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
кваліфікаційної роботи на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Підписано до друку 28.08.20р.
Формат 90×60/16. Ум.-друк. арк. 1,5.
Замовлення №2808/1. Тираж 100 прим.
Надруковано з готового оригінал-макету
ФОП Побута М.І.
65044, м. Одеса, пр-т Шевченка, 1-а